

CZU: 811.135.1`367.625: 811.161.1`367.625

ECHIVALENTE ROMÂNEȘTI ALE VERBELOR PREFIXALE DIN LIMBA RUSĂ CU SEMANTICĂ INCOATIVĂ

Aliona SOBOL

Universitatea de Stat din Moldova

Una dintre semnificațiile pe care le au verbele din limba rusă, datorită atașării prefixelor *воз-/воч-*, *за-* și *но-*, este cea de început al acțiunii. În limba română, sensul în cauză este exprimat prin intermediul unor verbe aspectuale cu semantică incoativă, cel mai frecvent fiind verbul aspectual propriu-zis *a începe*. În cadrul echivalentelor românești ale verbelor prefixale aspectuale din limba rusă funcționează ca aspectuale și lexemele polisemantice *a prinde a / să, a izbucni în, a fi cuprins de, a se apuca de, a (se) porni pe, a se pune pe*.

Cuvinte-cheie: Aktionsart, echivalent românesc, prefix, verb aspectual, verb incoativ, verb prefixal.

ROMANIAN EQUIVALENTS OF VERB PREFIXES WITH INCHOATIVE SEMANTICS FROM RUSSIAN LANGUAGE

One of the meanings that verbs have in the Russian language due to the adding of the prefixes *воз-/воч-*, *за-* and *но-*, is the one of the beginning of the action. In the Romanian language the meaning itself is expressed via some of aspectual verbs with inchoative semantics, the most frequent being the verb *a începe (to begin)* itself. In the framework of the Romanian equivalents of the aspectual verb prefixes from the Russian language the polysemantic lexemes *a prinde a / să, a izbucni în, a fi cuprins de, a se apuca de, a (se) porni pe, a se pune pe* function as aspectual verbs.

Keywords: Aktionsart, Romanian equivalent, prefix, aspectual verb, inchoative verb, verb prefixes.

În limba rusă, ca și în limbile ce dispun de forme speciale pentru a desemna valorile perfective și imperfective ale verbului, aspectul gramatical este dublat de existența categoriei pentru care se utilizează termenul de origine germană *Aktionsart* (numit în literatura de specialitate și *mod al acțiunii, aspect lexical* [1, p.88], *aspect obiectiv* sau *mod al procesului* [2, p.445], în rusă: *снocoб деѳцтвѳя*, în spaniolă: *modo de acción*).

Categoria *Aktionsart* nu formează opoziții paradigmatiche clare la nivel gramatical, rămânând în limitele deosebirilor lexicale între verbe. Deși diferă după natură și funcții, atât aspectul verbal, cât și categoria *Aktion-sart* se includ în același domeniu – aspectualitatea, o categorie funcțional-semantică (numită și conceptuală sau noțională), al cărei conținut vizează caracterul desfășurării acțiunii, iar expresia cuprinde mijloacele morfologice, derivaționale și lexicale, unele elemente sintactice. Nucleul morfologic al aspectualității este categoria aspectului verbal, ce se bazează pe opoziția perfectiv/imperfectiv, și ocupă un loc central în sistemul gramatical al verbului, îndeosebi al celui slav.

Pentru a reda diverse tipuri de *Aktionsart*, în limba rusă sunt folosite, de obicei, morfemele afixale. În limbile de origine slavă prefixele au două valori: lexicală și gramaticală, ce presupun două funcții: derivațională și de perfectivare (de schimbare a categoriei gramaticale a aspectului verbal din imperfectiv în perfectiv). Astfel, verbele din limba rusă, atât cele prefixale, cât și cele sufixale, formează niște clase ce se referă la aspectualitatea lexicală.

Limba română redă variate tipuri de *Aktionsart*, de cele mai multe ori prin mijloace lexicale (diverse tipuri de adverbe, locuțiuni adverbiale, prepoziții etc.). Această diferență poate fi explicată prin deosebiri de ordin structural al limbilor: tipul sintetic al limbii ruse, condiționat de utilizarea frecventă a prefixării, și cel analitico-sintetic al limbii române. Datorită particularității menționate, în majoritatea cazurilor, unui verb prefixal din limba rusă îi corespund două sau mai multe lexeme românești.

De regulă, prefixul conferă verbului la care a fost atașat valori semantice suplimentare (etapa de început sau sfârșit al acțiunii, aspectul continuativ ori momentan, iterativ sau rezultativ, limitativ etc.). Trebuie să observăm însă că și în limbile slave sunt numeroase tipuri de *Aktionsart* exprimate analitic. Astfel, în limba rusă o serie de tipuri sunt desemnate cu ajutorul verbelor aspectuale: *прекратить* (a înceta), *перестать* (a înceta), *завершить* (a termina), *прервать* (a înceta), *продолжить* (a continua) etc.

Trei dintre prefixele din limba rusă, pe care le analizăm în acest articol (*воз-/воч-*, *за-* și *но-*), au și semnificația de început al acțiunii. Lexemele verbale prefixale ce indică începutul acțiunii se includ în *Aktionsart*

incoativ. Aplicând analiza contrastivă unidirecțională / unilaterală, stabilim că în limba română sensul în cauză este dezvăluit prin intermediul unor verbe aspectuale cu semantică incoativă.

S-ar părea că toate verbele prefixale cu *za-* marchează începutul unei acțiuni. De fapt, acesta este doar unul dintre sensurile pe care le poate avea un verb derivat cu prefixul *za-*, atestându-se diferențe de sens. Cercetătoarea N.Avilova distinge două tipuri de Aktionsart ce denotă începutul unei acțiuni: ingresiv și incoativ [3, p.265]. Aceeași delimitare o face și lingvista A.Savin, care precizează: „Termenul „ingresiv” folosit cu acest sens (de început al acțiunii – *n.n.*) de G.Ulianov, E.Koschmieder, K.Neteberg, I.Maslov ș.a. credem e mai reușit decât „incoativ”, utilizat de S.Agrell, G.Grübber ș.a., întrucât termenul „incoativ” este asociat cu verbele latine în *-esco* care denumeau trecerea treptată la starea exprimată de verbul corespunzător” [4, p.66].

Așadar, verbele de tipul *забегать* – „**a începe** a fugi (a alerga), *заговорить* – „**a începe** a vorbi” sunt considerate incoative, pentru că indică începutul unei acțiuni cu o trecere treptată într-o stare anumită, iar verbul *затопить* (печь), pop. – „**a începe** a face focul” – ingresiv, deoarece presupune o acțiune care începe, dar nu continuă. La fel ca în rusă, această delimitare ingresiv / incoativ nu este sesizată în ceea ce privește structura echivalentelor românești ale verbelor prefixale aspectuale cu *za-*. În consecință, atât sensul incoativ, cât și cel ingresiv sunt rediate în limba română prin aceleași mijloace, majoritatea fiind verbe aspectuale ce desemnează începutul acțiunii.

Autorii *Gramaticii limbii române* consideră aspectuale propriu-zise verbele: **a începe**, **a continua**, **a conțeni**, **a isprăvi**, **a înceta**, **a sfârși**, **a termina**. În anumite contexte, unele verbe polisemantice funcționează ca verbe aspectuale: **a ajunge la**, **a se apuca de**, **a se da la /în**, **a se lăsa de**, **a se lua de**, **a se opri din**, **a (se) porni pe**, **a prinde a / să**, **a se pune pe**, **a urma** [5, p.457]. Dintre incoativele **a începe**, **a se apuca**, **a se da**, **a începe**, **a se lua**, **a se porni**, **a prinde**, **a se pune** cel mai frecvent folosit este verbul **a începe**.

Analizând echivalentele românești ale verbelor din limba rusă derivate cu prefixul *воз-/воc-*, am stabilit că cele cu semantică incoativă au, de obicei, în componența lor un verb incoativ urmat de unul de bază:

1. verbul aspectual **a începe**:

- *возроптать*, vb pf., (înv.) **a începe** a cârți, a murmura împotriva cuiva, a fi nemulțumit de cineva, a protesta [6, p.157],
- *воссиять*, vb pf., înv. (**a începe**) a străluci, a scânteia, a lumina [6, p.171].

Verbele aspectuale se pot îmbina și cu anumite clase semantice de substantive: abstracte, ce exprimă procese în desfășurare (numite și substantive temporale), substantive ce denumesc fenomene atmosferice și substantive ce reliefează o stare psihică, fiziologică sau o ipostază comportamentală [5, p.464-465]. De exemplu:

2. verbul aspectual **a prinde**:

- *возненавидеть*, vb. pf. a urî, a fi cuprins de ură, **a prinde** pică [6, p.156].

Potrivit autorilor *Gramaticii limbii române*, „au sens aspectual și verbele *a apuca*, *a cuprinde*, *a izbucni*, *a încheia*, *a sta*, când sunt asociate unor anumite clase semantice de substantive” [5, p.458]. De exemplu:

3. verbul aspectual **a fi cuprins de**:

- *возрадоваться*, vb pf., (înv.) a se bucura, **a fi cuprins de** bucurie [6, p.156],
- *возликовать*, vb pf. a jubila, a se bucura, a triumfa, **a fi cuprins de** bucurie [6, p.154].

Potrivit datelor furnizate de dicționarele limbii ruse literare contemporane, aproximativ 900 de verbe prefixale din rusă sunt cele cu prefixul *za-*. Dintre acestea 80,7% sunt intransitive, celelalte fiind tranzitive, majoritatea sunt perfective. În ceea ce privește echivalentele românești ale verbelor din limba rusă derivate cu prefixul *za-*, acestea sunt formate, de cele mai multe ori, cu verbe aspectuale. De exemplu:

1. verbul aspectual **a începe**:

- *засуетиться*, vb pf. (**a începe**) a se agita, a se neliniști, a forfoti [6, p.419],
- *завертеть*², vb pf. (**a începe**) a învârti, a roti [6, p.368],
- *затрепцать*, vb pf. 1. (**a începe**) a trosni, a pârâi, a scârțâi [6, p.423].

În exemplele de mai sus verbul incoativ **a începe** este urmat de alt verb la infinitiv, dar am atestat și exemple în care poate să fie succedat de un lexem verbal la conjunctiv. De exemplu:

- *закурить*, vb pf. 1. a aprinde o țigară /o pipă; 2. **a începe** să fumeze, a deveni fumător [6, p.392],
- *забить*², vb pf. 1. (**a începe**) a bate; 2. (**a începe**) a suna; 4. **a începe** să bubuie [6, p.363].

Gramaticienii opinează că, în asociere cu verbele aspectuale, conjunctivul își pierde capacitatea de a marca valori modale sau temporale, „...conjunctivul prezent funcționează doar ca nume al acțiunii, al evenimentului sau al stării. Acest fenomen – „de golire de semnificație modală” a conjunctivului permite ca, în context

cu verbele aspectuale, conjunctivul și infinitivul să fie substituibile..." [5, p.463]. Prin urmare, structura *a începe a se agita* lesne poate fi înlocuită cu *a începe să se agite*, *a începe a învăța* – cu *a începe să învârtă*, *a începe a trosni* – cu *a începe să trosnească* etc.

Pentru echivalentele românești ale verbelor din limba rusă formate cu prefixul *за-*, la fel ca și pentru cele cu *воз-/вос-*, este specifică asocierea incoativelor cu substantive temporale, apte de a indica etapa de început a desfășurării unui eveniment sau a unei acțiuni. De exemplu:

- *занемь*², vb pf. **a începe** un cântec, a intona [6, p.404].

Nuanța incoativă sau ingresivă a verbelor prefixale cu *за-* este exteriorizată în limba română și prin sinonimele verbului **a începe**. De obicei, verbele aspectuale incoative sunt antepuse unor lexeme verbale la infinitiv și conjunctiv, dar, după cum observăm în exemplele imediat următoare, lexemele verbale **a se porni pe** și **a se pune pe** se îmbină cu verbe la supin, având o frecvență mai mare în limbajul popular. Totodată, aspectualele incoative **a se porni pe** și **a se pune pe**, deopotrivă cu *a se apuca*, *a da*, *a se da*, *a se lua*, *a prinde*, se asociază cu verbele agentive. De exemplu:

2. a se porni pe:

- *завопить*, vb pf. a începe a striga, a țipa, **a se porni pe** urlat [6, p.372],

- *забурчатъ*, vb pf. 1. **a se porni pe** bodogănit, (**a începe**) a mormăi [6, p.666],

- *зареветь*, vb pf. 2. a izbucni în hohote de plâns, **a se porni pe** plâns [6, p.410];

3. a se pune pe:

- *загулять*, vb pf. **a se pune pe** chefuit, a o porni pe chefuit [6, p.377],

- *зарыдать*, vb pf. a izbucni în hohote de plâns, (**a începe**) a plânge cu sughițuri, **a se pune pe** bocit [6, p.412].

Se consideră că verbul aspectual **a se pune pe** cumulează două valori: de incoativ și pe cea de continuativ, întrucât enunțul de tipul *El se pune pe lucrat*. echivalează cu *El începe lucrul și va lucra continuu, din greu*. [5, p.458]. Respectiv, sintagmele **a se pune pe** chefuit și **a se pune pe** bocit indică faza de început al acțiunii, dar și perspectiva de durată a ei.

Substantivele postverbale *plâns* și *râs*, asociate cu incoativele *a izbucni* și *a bufni*, constituie structuri fixe. De exemplu:

4. verbul aspectual a izbucni:

- *засмеяться*, vb pf. a începe a râde, **a izbucni** în râs [6, p.415],

- *заплакать*, vb pf. (**a începe**) a plânge, **a izbucni** în plâns [6, p.405].

Am atestat și un exemplu în care verbul **a izbucni** apare în alt context:

- *зааплодировать*, vb pf. (**a începe**) a aplauda, **a izbucni** în aplauze [6, p.362].

Printre verbele polisemantice ce funcționează, în anumite contexte, ca verbe aspectuale se include lexemul *a se apuca de*. Potrivit cercetărilor efectuate de către autorii *Gramaticii limbii române*, anumite verbe aspectuale (*a începe*, *a continua*, *a termina*), dar și *a se apuca de* se îmbină cu substantive ce denumesc activități, materii sau forme de învățământ. [5, p.466]. De exemplu:

5. verbul aspectual a se apuca de:

- *заработать*, vb pf. 1. a începe a lucra, **a se apuca de** lucru [6, p.410].

Câteva verbe incoative (*a apuca*, *a ajunge*, *a cuprinde*, *a lua*) sunt utilizate cu substantive ce indică stări fizice, fiziologice sau de comportament. De exemplu:

6. verbul aspectual a fi cuprins de:

- *задрожать*, vb pf. (**a începe**) a tremura, a dârda, **a fi cuprins de** un fior [6, p.380].

Am atestat și un exemplu în care sensul incoativ al verbului din limba rusă, derivat cu prefixul *за-*, este redat în limba română printr-o expresie:

7. expresia cu valoare incoativă **a intra în vorbă cu cineva**, utilizată cu semnificația de „1. a începe o convorbire (cu cineva)” [7, p.206]:

- *заговорить*¹, vb pf. 1. (**a începe**) a vorbi, a lua cuvântul; 2. a se adresa cuiva, **a intra în vorbă cu cineva** [6, p.374].

Examinând tipul de Aktionsart incoativ, exprimat de verbele prefixale din limba rusă, lingvistul Petru Tolocenco susține că cel incoativ cu *за-* este mai productiv decât cel cu *но-* și, în plus, poate atribui verbelor și nuanța de impredictibilitate, caracter inopinat. Astfel, exemplul *Она закричала* este echivalent cu *Pe neașteptate a început să strige* [8, p.169].

Echivalentele românești ale verbelor din limba rusă formate cu prefixul *no-*, ce au semantică incoativă, conțin:

1. verbul aspectual **a începe**:

- *полыть*, vb pf. (**a începe**) a pluti [6, p.1076],
- *понести*, vb pf. 1. **a începe** a duce, a purta [6, p.1073],
- *потянуть*, vb pf. 1. (**a începe**) a trage [6, p.1097].

Verbul incoativ **a începe** reclamă ocurența infinitivului, așa ca în exemplele de mai sus, sau pe cea a conjunctivului, ca în exemplul ce urmează:

- *полить*, vb. pf. 1. **a începe** să curgă / să toarne [6, p.1060].

Am atestat și un echivalent ce inserează verbul *a prinde* succedat de un substantiv:

2. verbul aspectual **a prinde**:

- *полюбить*, vb pf. a îndrăgi, a se îndrăgosti, **a prinde** dragoste [6, p.1068].

Unele echivalente românești ale verbelor din limba rusă, derivate cu prefixul *no-*, includ anumite expresii cu semantică incoativă:

3. expresia **a-și lua zborul** cu semnificațiile: „1) (despre păsări) a porni în zbor; 2) (despre aeronave) a decola; 3) a începe să meargă” [7, p.258]:

- *полететь*, vb pf. 1. **a-și lua zborul**; 2. a zbura [6, p.1058];

4. expresia **a o lua la fugă**, cu semnificația „a porni în fugă, a fugi” [7, p.252]:

- *побежать*, vb pf. **a începe** să fugă, **a o lua la fugă** [6, p.1006];

5. expresia **a o lua la goană**, cu aceeași semnificație de „a porni în fugă, a fugi”:

- *помчаться*, vb pf. **a o lua la goană**, a porni în fugă / în goană [6, p.1072].

Din punct de vedere structural, echivalentele românești ale verbelor din limba rusă cu sens incoativ se încadrează în cinci modele distributive:

- V asp. + V (inf.);
- V asp. + V (conj.);
- V asp. + V (sup.);
- V asp. + S;
- Expresie.

Concluzii

În virtutea caracterului său sintetic, limba rusă este aptă a reda diverse particularități ale desfășurării acțiunii, inclusiv sensul incoativ, prin verbe prefixale, iar limba română exteriorizează aceleași valori, preponderent, prin mijloace analitice. Analizând echivalentele românești ale verbelor din limba rusă, derivate cu prefixele *воз-* /*вос-*, *за-* și *no-*, am stabilit că cel mai frecvent mijloc de exprimare a semnificației de început al acțiunii îl constituie verbul aspectual propriu-zis **a începe**. Acesta este, totodată, unicul caracteristic echivalențelor românești ale verbelor derivate cu oricare dintre prefixele analizate în acest articol. Dintre lexemele verbale polisemantice ce funcționează ca verbe aspectuale am remarcat prezența următoarelor: **a prinde a / să** (în structura echivalențelor verbelor derivate cu prefixele *no-* și *воз-* /*вос-*) **a izbucni în** (*воз-* /*вос-*, *за-*), **a fi cuprins de** (*воз-* /*вос-*, *за-*), **a se apuca de** (*за-*), **a (se) porni pe** (*за-*), **a se pune pe** (*за-*).

Un mijloc frecvent de redare a tipului de Aktionsart incoativ, propriu echivalențelor românești ale verbelor prefixate cu *воз-* /*вос-*, *за-* și *no-*, îl reprezintă expresiile sau locuțiunile verbale cu sensul de început al acțiunii, printre care: **a intra în vorbă cu cineva, a-și lua zborul, a o lua la fugă, a o lua la goană**.

Referințe:

1. EVSEEV, I. *Semantica verbului: Categoriile de acțiune, devenire și stare*. Timișoara: Facla, 1974. 183 p.
2. Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului / Oswald Ducrot, Jean-Marie Schaeffer. București: Babel, 1996. 532 p. ISBN 973-48-1027-8
3. АВИЛОВА, Н.С. *Вид глагола и семантика глагольного слова*. Москва: Наука, 1976. 327 с.
4. SAVIN, A. *Valori lexico-gramaticale ale locuțiunilor verbale românești în plan sincron și diacronic (Categoria Aktionsart și Terminativitate: Aterminativitate)*: Teză de doctor în științe filologice. Chișinău, 1996.
5. *Gramatica limbii române*. Vol. I. *Cuvântul*. București: Editura Academiei Române, 2005. 712 p. ISBN 973-27-1305-4

6. Dicționar rus-român / Gh.Bolocan, T.Voronțova, E.Șodolescu-Silvestru. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1985. 1703 p.
7. Dicționar de expresii și locuțiuni românești / Coord. A.Dobrescu. Iași: MYDO CENTER, 1997. 425 p.
ISBN 973-97759-4-2
8. ТОЛОЧЕНКО, П. *Сопоставительная характеристика языковых явлений (на материале русского и румынского языков)*. Кишинев, 1999. 224 с.

Prezentat la 17.11.2016